

Overweging zondag 5 juli 2009

Eerste dienst in een serie van vier over de Tien Geboden

Lezingen uit Exodus: 1-17 en Marcus 12: 28-34

Inleiding op de dienstenserie

In de *afgelopen tijd* kreeg ik van verschillende kanten te horen dat men graag weer eens de Tien Geboden, de 'Wet' zou willen horen in onze diensten.

Er is zelfs een *afpraak* over gemaakt, waar ik zelf het bestaan niet van af wist. Iedere maand een plekje in onze kerkdienst. Maar door de vele feestdagen en andere bijzondere vieringen, regelmatig gastvoorgangers, komt het er vaak niet van.

Deze zomer zal het *anders* zijn. Want naast de wens van mensen uit de gemeente, las ik toevallig vorig jaar ook een mooi *boek* over de Tien Geboden, waardoor ik zelf ook al speelde met het idee van een serie diensten rondom deze woorden. Meer dan zomaar 'voorlezen', tijd om er eens echt goed bij stil te staan.

Op verschillende manieren zal in de liturgie aandacht zijn voor de Tien Geboden, op oude, bekende wijze, maar ook in nieuwe liederen. En ik hoop dat het uiteindelijk maar één uitwerking heeft: Proclamatie van het Koninkrijk van God.

Dat klinkt deftig, maar dat is het wel. Uiteindelijk zijn het woorden van God, en ze verkondigen zijn komende rijk. Niet dus: 'zo moet het en wat mag er allemaal *niet*', maar: 'zo zal het zijn'.

Vandaag lezen we ze als *schriftlezing*, en zoeken we naar de context en een goede manier van verstaan.

Volgende week wil ik met jullie meer specifiek luisteren naar de eerste drie geboden, waarin vooral God zelf centraal staat.

In augustus volgen er dan nog twee diensten waarin we kijken naar Tijd en Leven, en naar de regels van het Genoeg.

Verkondiging

Gemeente van onze Heer,

'Toen sprak God deze woorden'.

Het is op z'n minst opvallend, dat de Tien Geboden *in de kerk* steeds minder vaak klinken, en dat de roep *in de maatschappij* om normen en waarden, om strengere wetten en aanpak alleen maar harder klinkt.

In de kerk zijn we allergisch geworden voor *moralisme*. Willen en durven we niet zo goed meer te zeggen waar het op staat. Bang misschien om zo nog meer mensen weg te jagen. We hebben natuurlijk ook niet zo'n best verleden, toen regels en wetten eerder voor afscheiding en buitensluiting zorgde, dan voor de komst van Gods Koninkrijk.

In de maatschappij en in de politiek is dat helemaal anders. Sinds een paar jaar durven we alles te zeggen. Helaas is dat vaak niet met als ideaal een betere wereld, maar vanuit angst en vanuit emotie, en boosheid om wat er allemaal wel niet mis is.

Wonderbaarlijk genoeg is het een partij voor *vrijheid* waar deze roep het hardste te horen is. En nog wonderbaarlijker is het dat juist deze partij onder christenen de tweede in stemmen was bij de afgelopen Europese verkiezingen. Misschien heeft de kerk wat laten liggen in de afgelopen jaren, maar is dit dan wat er leeft onder de mensen van die kerk, in het huis van de Heer?

Tot zover de actualiteit. Vandaag wil ik een *stap* achter normen en waarden, wetten en regels, en zeker ook politiek zetten. Daar gaat het immers niet om in de kerk. Vandaag gaat het over deze *bijzondere* woorden van God. Zijn het wel wetten? Of gaat het eerder om leefregels, om richtingaanwijzers voor ons leven?

En eigenlijk wil ik nog iets verder gaan. Het gaat mijns inziens niet om het 'wat' van deze woorden, wat *mag niet* en wat *moet wel*, maar om het *waartoe* en *waarom*.

Het is *niet de vraag* hoe we met deze woorden om moeten gaan, of hoe wij de wet dienen te vervullen. Het is vooral *de vraag* hoe wij *met* deze woorden tot *vrije mensen* kunnen worden. Hoe leven wij goed en zinvol, hoe komt dat Koninkrijk nu eindelijk eens wat dichterbij?

Op weg daar naar toe, met de Tien Geboden als *richtingwijzers* naar het Koninkrijk, is het belangrijk om een paar dingen goed te verstaan.

Allereerst moeten we oppassen met het *isoleren* en *privatiseren* ervan. Het zijn geen in de lucht zwevende woorden, tijdloos, overal inpasbaar, goddelijk en dus in eeuwigheid waar. Dan wordt het star, dor en doods.

Ze zijn niet 'van ons', geen bezit van de kerk. En wij moeten al helemaal niet denken dat wij weten wat goed of kwaad is, omdat *wij* deze regels hebben. We lezen ze daarbij met *onze bril* op. En die bril is door en door Westers, 21^e eeuws, en in een kerk gevormd door een witte, relatief welvarende gemeenschap.

De Tien Geboden woorden hebben een specifieke *context*. Ze zijn ontstaan in een bepaalde omgeving en tijd. Er zijn verrassende en ook letterlijke overeenkomsten met regels uit het Oude Egypte en het Midden Oosten. Ze duiden op typische afspraken en omgangsvormen van oude nomadenvolken, trekkers.

Wat de Tien Geboden *uniek* maakt, is de verhouding tussen God en volk, tussen God en mens. Nergens anders in het Oude Oosten is er sprake van een verbond tussen God en mens op deze manier. Niet een wirwar van razende goden in de hemel en op aarde, maar een God die een *verbond* aangaat met mensen, ze ook *zijn* mensen noemt. Een *relationele* God, die mensen bescherming en een beloofd land biedt, en daarvoor trouw en volharding vraagt.

Daarbij is het zo, dat het *niet zomaar* een stel leefregels zijn, of een grondwet. Israel gelooft dat God *in* en *achter* deze woorden zit. Het begint allemaal *juist niet* met een gebod, maar met de woorden 'Ik ben de Heer, uw God, die u uit Egypte heeft bevrijd'. Heel intiem wordt Israel vervolgens aangesproken, door God zelf. Het zijn geen regels voor een goed leven alleen, het zijn woorden waarin God laat zien *wij Hij is*. Wat Hij voor het volk heeft gedaan, en zal doen.

Je zou dus kunnen zeggen dat het bij de Tien Geboden *niet* zozeer gaat om het *vervullen* ervan, al zou de wereld er dan een stuk beter uitzien als we dat gebeurde, maar om *dicht bij God* te blijven. Te herinneren wat die bevrijding betekent. Om niet meer *slaaf* te zijn. Mens te zijn, in alle vrijheid aangesproken.

De Tien Geboden, ook al zijn het de bekendste woorden van de hele Bijbel, staan niet los van alle andere woorden. Er zijn nog veel meer geboden, nog veel meer woorden die God richt tot zijn volk. Ze maken allemaal deel uit van de *Torah*.

Het verhaal, of misschien beter gezegd, de *les* over een God die schept in de chaos, die bevrijdt waar slavernij is, die met je meegaat door de woestijn van het leven, eens en voorgoed op weg naar een beloofd land. Zonder die samenhang worden het losse woorden. Goed om elkaar de maat mee te nemen, maar niet om Gods Koninkrijk te zien.

In de reformatorische kerkdiensten hebben de Tien Geboden altijd een belangrijke plek ingenomen. Vaak was het enige versiering in een protestantse kerk, van die mooie, oude wetsborden. Ze hangen meestal boven de ingang. De plek ook die ze in de dienst hadden; aan het begin, op de drempel.

Calvijn liet ze volgen na het 'Onze hulp'. Regelmatig werden ze *gezongen* en afgesloten met een *Kyrie*, Heer ontferm U. Later werd het meer een zelfstandig onderdeel in de dienst, als een soort extra schriftlezing. Maar of het nu in een gebed voorgedragen werd, gezongen of voorgelezen, steeds was het idee hetzelfde: De gemeente er al op de drempel van de dienst aan herinneren wat *de wil van God* was.

Aan het einde van de vorige eeuw werd dat langzaam minder gedaan. Een wekelijkse lezing herbergt het gevaar van dodelijke routine. Het oplepen van levenloze woorden, zonder context of aanleiding. Voor veel mensen riep het *aversie* op, betweterigheid van de kerk.

Ook kwam er de visie dat het uiteindelijk om een *schriftlezing* gaat. Elders in de Bijbel staan nog zo veel meer richtlijnen en geboden. En in verbondenheid met de wereldkerk kwam op deze plaats het geboden en gezongen Kyrie en Gloria, waardoor de wekelijkse lezing verdween.

Het gaat tenslotte ook eerder om onderwijs en onderricht.

Deze schetsen helpen hopelijk om deze Tien Woorden beter te verstaan in hun context. Het is ook verhelderend als we kiezen voor een omschrijving die de lading ervan goed dekt. De 'Wet' is veel te eenzijdig, en daarin klinkt door hoe Paulus Wet en Evangelie tegenover elkaar plaatste. De naam 'Tien Geboden' suggereert dat het een soort lijstje is. Als je deze maar houdt, dan komt het wel goed. Een bevel tot orde.

Mooier vind ik zelf een *omschrijvende* manier. De *Tien Leefregels*, of *richtingwijzers*. De joodse filosoof Buber noemde ze 'gnadige Weisung'. Aanwijzingen van God, maar wel uit genade. God wijst genadevol aan hoe leven tot zijn recht komt. Hoe bevrijd leven er werkelijk uit ziet.

Maar onvermijdelijk stuiten we dan op de vraag naar het *waarom* en *waartoe*. Waarom zijn er regels nodig, en maak je mensen zo niet tot afhankelijke, schrikachtige wezens, die alleen maar bang zijn om iets fout te doen?

Het lijkt een paradox om de Tien Geboden als weg naar vrijheid te zien. Als een 'instrument van Gods verbond'. Maar zijn deze regels dan nodig om vrij mens te kunnen worden? Staan ze ze niet juist in de weg?

Zodra regels en wetten destructief blijken, zodra mensen alleen maar afhankelijk van God worden gemaakt, klein gehouden, zodra wet en straf in ons geloof met elkaar verbonden worden, is er een grens bereikt. Dan vallen deze woorden van God om. Dan worden ze misbruikt. Dan zijn ze goed voor een moraal van angst.

Het zal er dus om gaan om deze woorden te lezen en te verstaan met *Gods liefde als wezen* ervan. God laat er zichzelf in zien. God laat zien waar het Koninkrijk *werkelijkheid* wordt. De woorden zelf zijn niet heilig, maar het *doel* ervan wel: Opdat het ons goed zal gaan in het beloofde land. Niet om ons het leven zuur te maken, maar om het goede en zinvolle leven.

Met de regels zelf komen we er niet. Zie het als een *proeftuin*, dat is een mooie vergelijking. God geeft ons speelruimte om te groeien. Uiteindelijk zijn we in Hem geborgen, is Hij ons begin en einde, maar toch schakelt Hij ons volledig in. De Tien Geboden helpen ons *om meer mens* te worden, en onze vrijheid krijgt niet minder, maar juist *meer* ruimte.

Jezus en ook Paulus hebben gezocht naar die vrijheid. Ze hebben gezocht naar hoe die woorden van God, de Torah, hoe die in een mensenleven *waar* worden en ons dichterbij God brengen.

Zij zochten, als *in en in* joodse gelovigen, niet naar de juiste manier van het vervullen van de Wet. Want hoe mondig en verantwoordelijk de Wet ons ook maakt, we weten allemaal dat we er nooit aan kunnen voldoen, als *dat* de eis zou zijn.

Jezus zag dat al die regels niet tijdloos zijn, niet voor scheiding en verdeling moesten zorgen, maar voor eenheid met God en met jezelf. Daarom zijn antwoord dat het uiteindelijk maar om één ding draait. De geboden zien vanuit één kern: De liefde. De liefde voor God en voor je medemens.

Zit dat er niet achter, dan kunnen we wel ophouden. Ik heb het geloof ik al wel eens genoemd, maar ook hier is het op zijn plaats. Met de woorden van Augustinus: 'Heb lief, en doe vervolgens alles wat je wilt'.

Geloven heeft voor alles met 'recht doen' te maken, en niet met het aannemen van een stel dogma's of wetten. Dan loopt het vast in het *moeten* en ons al te menselijk onvermogen.

Daarom klinken deze woorden, ook voor ons vandaag, als herinnering aan de bevrijdende kracht van God. Ze zijn geen meetlat die wij hanteren. Ze zijn woorden waarin klinkt hoe God was en is, hoe het zal zijn, eens en ooit. We nemen ze mee op onze reis door de woestijn, op weg naar een beloofd land. Als voorproefje, als woorden waarin het zoete en overvloedige al in doorklinkt. Want 'dan zal het u goed gaan in het land dat overvloeit van melk en van honing'. Amen.